

VEŠEBT KRESLIČE PARAHOTEPA Z DÉR EL-MEDÍNY

Břetislav Vachala

Staroegyptské mumiformní sošky (vešebty) patří vedle amuletů a skarabů mezi nejčastější součásti pohřební výbavy a nyní se lze s nimi setkat téměř v každé sbírce egyptského umění. Soubory vešebtů z různých muzeí se průběžně zpracovávají a publikují a rovněž samostatně vystavují (naposledy ve Freiburgu v roce 2004).

Název vešebt pochází od slovesa *vešeb* („odpovídat“), takže ho lze přeložit jako „ten, který odpovídá“. Toto označení odráží jeho úlohu zástupce zesnulého, jenž odpovídá, když je dotčený zemřelý na onom světě vyzván, aby vykonal příslušné pracovní povinnosti, především obdělávání polí, zavlažování břehů a převážení písku. Odpověď vešebtu zní: „Provedu! Zde jsem!“ K práci jsou také sošky zástupců patřičně vybaveny znázorněným zemědělským náčiním: motykami, krumpáči, košíky, pytli, taškami s osivem nebo, i nádobami. Od konce 12. dynastie se na některých vešebtech objevuje úplný nebo zkrácený text 6. kapitoly Knihy mrtvých, což přetrvává až do Ptolemaiovské doby.

Namáhavé práci se na onom světě chtěli vyhnout muži i ženy a od 18. dynastie i panovníci. Počet jejich vešebtů přitom kolísal. Až postupem doby dosáhl ideálního čísla 365 – jedna figurka na jeden den v roce. V 19. dynastii potom přibylo 36 vešebtů – dohlížitelů, kteří drží hůl nebo důtky a jsou civilně oděni. K tomu někdy přistoupil ještě jeden vrchní dohlížitel.

Nejstarší vešebty se objevují na počátku Střední říše, jsou zhotoveny z vosku a představují nahé lidské postavy. Zavinovaly se do obinadel a ukládaly do miniaturních rakví. Rozšíření Usirova kultu ve Střední říši se projevilo i u vešebtů: zemřelý začal být označován jako „Usir“ a nápis na něm začínal obratem „Usirem osvícený,“ za nímž následovalo jméno a titul. Pečlivému vypracování vešebtu byla věnována pozornost zvláště v Nové říši, kdy se zhotovovaly z kamene, dřeva, pálené hlíny, fajánse, bronzu, nebo dokonce i ze skla. Jejich oděv, paruky a šperky věrně odrážely tehdejší módu vyšších společenských vrstev.

Velká poptávka po vešebtech vedla od konce Nové říše k jejich hromadné výrobě v celých sériích, což přirozeně znamenalo kvalitu provedení. Nejčastějším materiálem byla fajáns se zelenou či modrou polevou. Malé a hrubě tvarované figurky se hromadně ukládaly do dřevěných skříněk. Kvalita práce se zlepšila v 25. dynastii, kdy kamenné vešebty napodobují sochařská díla Střední říše, a ve 26. dynastii, kdy jsou zelené fajánsové figurky mumiformní, na bradě mají boží vous, stojí na malém podstavci a opírají se o zádový pilíř. Jako součást pohřební výbavy vešebty mizí v Ptolemaiovské době, i když se ojediněle mohou vyskytnout i v epoše římské.

Staroegyptské vešebty jsou zastoupeny rovněž ve veřejných sbírkách a muzeích České republiky, přičemž jejich nejpočetnější soubor se nachází v pražském Náprstkově muzeu. Vešebty ovšem mohou vlastnit i soukromí sběratelé. Tak jsem také měl v lednu roku 2000 možnost si v Praze prohlédnout zde uveřejněného

Pražský vešebt kresliče Parahotepa z Dér el-Medíny

vešebta, který byl součástí jistého letitého rodinného majetku. Dne 25. listopadu téhož roku měla být soška nabídnuta k dražbě, kterou v pražském hotelu Intercontinental pořádal aukční dům Meissner a Neumann, s výsledkem, který mi není znám.

Jakkoli se nic bližšího neví o osudu tohoto vešebtu v novověku, přece jenom lze zjistit některé důležité údaje ze dvou identifikačních štítků, jimiž byl opatřen. V prvním případě se jednalo o papírovou kruhovou sběratelskou značku s tištěným nápisem LANNA 3012, která odpovídá původnímu značení a číslování užívaného u vyhlášené sbírky Vojtěcha Lanny (29.5.1836 v Praze – 31.12.1909 v Meranu).

Tento přední pražský průmyslník a stavební podnikatel systematicky a na vysoké odborné úrovni budoval od 60. let 19. století svou hodnotnou sbírku uměleckých předmětů a starožitností, jež byla zaměřena zejména na rytiny, keramiku a sklo. Rozšiřování sbírky, které probíhalo prostřednictvím nákupů na území Rakousko-Uherska, v Německu, Francii a Itálii, umožňovaly značné finanční prostředky plynoucí z Lannovy podnikatelské činnosti především při výstavbě železniční sítě a při splavňování českých řek (zvláště Vltavy). Dodejme, že ucelené soubory starověkých památek v Lannově sbírce nebyly rozsáhlé, s výjimkou kolekce antického skla, a měly spíše srovnávací charakter. Patřil mezi ně i tento vešebt.

V případě druhého identifikačního štítku šlo o nálepku na zadní straně vešebtu s tištěným číslem 1905, jež je pořadovým číslem prvního dílu aukčního katalogu *Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna Prag* aukčního domu Rudolph Lepke v Berlíně, který pořádal dražbu Lannových sbírek v letech 1909–1910. Číslo 1905 bylo draženo 16. 11. 1909 v oddíle č. XVII (práce z neglazované hlíny), společně s čísly 1906 a 1907 pod souborným označením „Drei Uschebtyfiguren aus gebranntem Ton, eine in schwarz und rot gemalt und zwei in grüner Glasur. – Aegypten. H. 20, 17,5 und 13 cm.“

Ve zmíněné berlínské aukci v listopadu 1909 byl Lannův vešebt (č. 3012) soukromě zakoupen Františkem Borovským (1852–1933), pozdějším ředitelem Uměleckoprůmyslového muzea v Praze (v letech 1911–1914).

Malovaný vešebt z pálené hlíny je 20,4 cm vysoký a 5,3 cm široký (maximální šířka mezi lokty), přičemž jeho tloušťka dosahuje 3,5 cm. Stojící postava má dlouhou paruku a skřížené ruce na hrudi. Prava a levá ruka svírá motyku a přes pravé i levé rameno je přehozena taška (s vyznačeným pletením provazů uspořádaných do malých čtverců), určená k přenášení hlíny. Na krku jsou vyznačeny články náhrdelníku a na rukou široké náramky. Použité barvy jsou bílá (tělo vešebtu), černá (paruka, obočí, oči, ústa, články náhrdelníku a náramků, značky nápisu), červenohnědá (články náhrdelníku, motyky, pletená struktura obou tašek, vodorovné linky oddělující řádky nápisu a dvě svislé čáry na zádech, jež vymezují začátky a konce řádků textu) a žlutá (tašky na zádech).

Na těle a nohou dobře dochovaného vešebtu je v kurzivních hieroglyfech namalován černým inkoustem nápis, uspořádaný v osmi řádcích zprava doleva a uvádějící jméno a titul majitele a text 6. kapitoly Knihy mrtvých. Pouze úplný konec nápisu je zcela setřelý, a tudíž nečitelný.

Faksimile nápisu na Parahotepově vešebtu.

Překlad nápisu zní:

1. Usirem osvěcený kreslič Amonův Parahotep, ospravedlněný, říká:
2. „Ó vešebte, až bude
3. povolán, až bude počítán Usir kreslič Parahotep
4. k jakékoli práci vykonávané v posmrtné říši
5. – což mi vskutku působí nepříjemnosti jako člověku,
6. který má nějakou povinnost –, k obdělávání polí, zavlažování
7. břehů nebo převážení písku
8. z východu na západ, (pak odpovíš:) Provedu! (Zde jsem!)“

Majitelem vešebtu byl známý „kreslič Amona“ (řádek č. 1) nebo jen „kreslič“ (řádek č. 3) Parahotep, jenž se svou rodinou obýval dům S.O. IV ve vesnici královských řemeslníků v Dér el-Medíně. Jeho otec byl „kreslič v Místě Pravdy“ Paj, matka se jmenovala Merjetre. Parahotep měl pět sourozenců – tři bratry (Nebre, Paraemheb, Raveben) a dvě sestry (Baketraat, Baketrašeret). Jeho manželka se jmenovala Taisennofret. Parahotep (někdy jmenovaný pouze Rahotep) a Taisennofret spolu měli dva syny: „kreslič“ Ipuje a Paje Mladšího. Kreslič Parahotep z Dér el-Medíny je dostatečně znám z dochovaných písemných pramenů. Jelikož datované památky s jeho jménem pocházejí ještě z 36. a 40. roku vlády Ramesse II., musel Parahotep zemřít až někdy v poslední třetině vlády tohoto panovníka.

Parahotepův vešebt byl přirozeně součástí jeho pohřební výbavy. Patří přitom do skupiny vešebtů z Dér el-Medíny z doby 19. dynastie, a to jak z hlediska provedení (především malovaná výzdoba na bílém pozadí), tak i textu obsahujícího příslušnou formuli s jejími typickými znaky.

Literatura

Davies, Benedikt G.

1999 *Who's Who at Deir el-Medina. A Prosopographic Study of the Royal Workmen's Community*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten;

Málek, Jaromír

1979 „A Shawabti of the Draughtsman Pay of Deir el-Medina“, *Revue d'Égyptologie* 31, 153–156;

Petersen, Lars

2004 *Uschebti. Ägyptische Fundstücke in Freiburg*, München: Biering & Brinkmann;

Schneider, Hans D.

1977 *Shabtis. An Introduction to the History of Ancient Egyptian Funerary Statuettes*, I-III, Leiden: Rijksmuseum van Oudheden;

Vachala, Břetislav

2005 „Ein Uschebti des Zeichners Parahotep aus Deir el-Medineh“, *Göttinger Miscellen (v tisku)*.